

KAMPEMENT IN DE DUINEN VAN VOORNE

Het Streekarchief beheert informatie, zoals de Archiefwet voorschrijft: 'ongeacht de vorm'. De ene keer is het een tekst, de andere keer een foto, prent of aquarel, de ene keer is dat op papier, de andere keer op perkament en weer een andere keer digitaal. In alle gevallen heeft het een verhaal.

TEKST: **AART VAN DER HOUWEN**

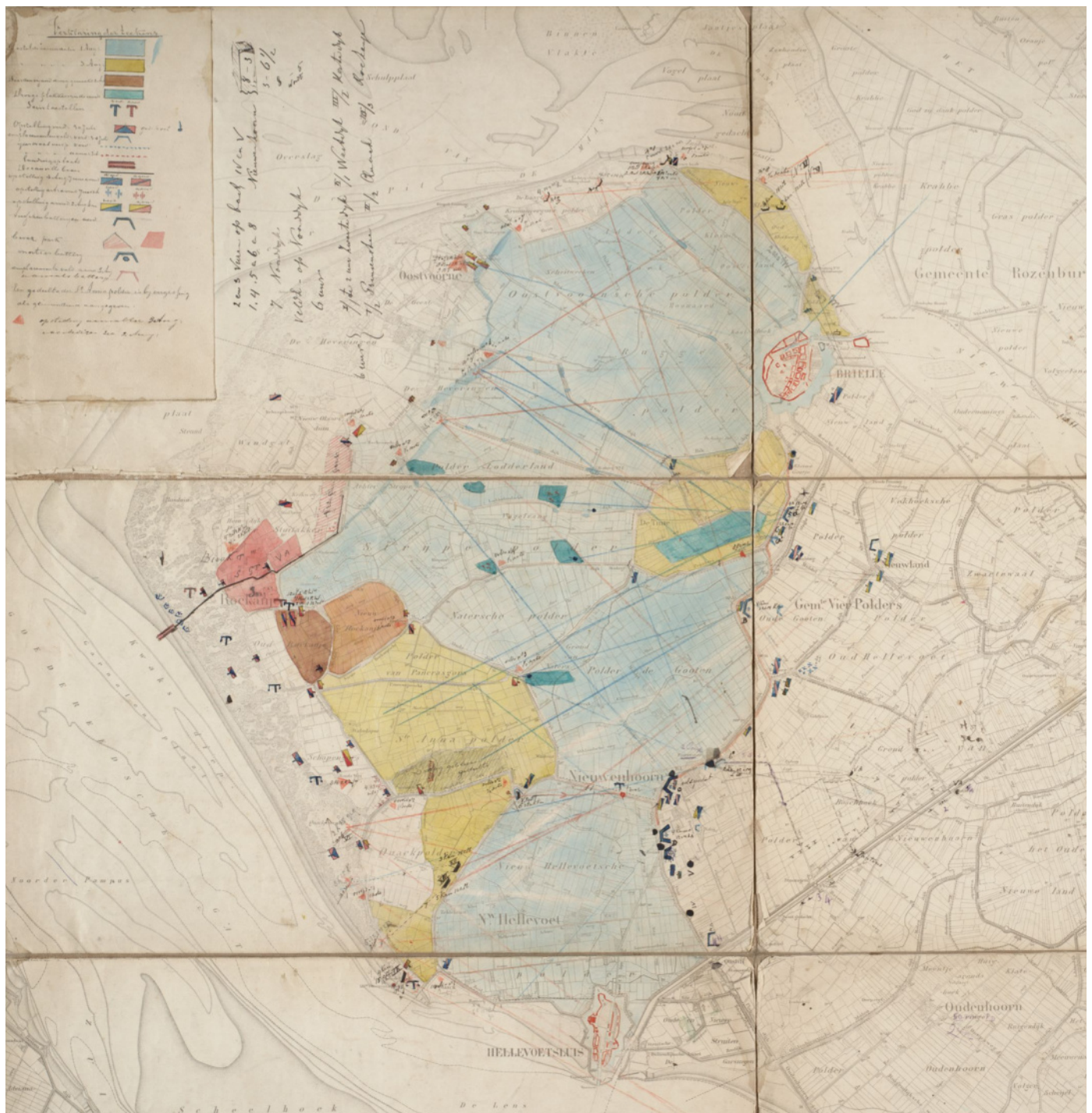
boven

Aquarel van het kampement in de duinen van Voorne, 1891, ongesigneerd, collectie Streekarchief Voorne-Putten.

Onlangs verwierf het Streekarchief Voorne-Putten een wat gevlekte aquarel, op de achterzijde gedateerd '1891'. In eerste instantie lijkt de tekening weinig interessant. We zien een duinlandschap met wat tenten en mensen. In de verte staan twee houten palen en is de zee te zien. Een rode parasol van een vrouw en de witte kap van een in streekdracht gestoken vrouw op de voorgrond trekken

de aandacht in een verder weinig kleurrijke omgeving onder een grauwe wolkenlucht.

Bij nader inzien is er sprake van een schitterende aanwinst. Bekijken we de afbeelding namelijk nauwkeuriger dan zien we dat de afgebeelde mensen militairen zijn. We zien mannen elkaar in het voorbijgaan salueren, anderen staan voor hun tent, weer anderen lijken bezig bij een veldkeuken en op afstand staan

wachtposten met een bajonet op het geweer. Wanneer we ons realiseren dat het hier om de duinen van Rockanje gaat, herkennen we aan de horizon het eiland Goeree-Overflakkee en helemaal rechts de toren van Goedereede. De zee blijkt bij nader inzien het Haringvliet.

Met deze aquarel beschikken we onverwacht over een beeld van hoe het er in 19de eeuw regelmatig moet hebben uitgezien in de duinen van Voorne.

Dat in de jaren tachtig en negentig van de 19de eeuw militaire oefeningen werden gehouden waarbij soldaten hun kamp opsloegen in de duinen was bekend, maar daarvan waren geen afbeeldingen.

De Stelling van de Monden van de Maas en het Haringvliet

In de 19de eeuw was Voorne-Putten militair van groot belang. In geval van oorlog moest voorkomen worden dat het

boven
Polders ten westen van de
Rijksstraatweg konden worden
geïnuundeerd.

Om het zo realistisch mogelijk te maken deden bij de meerdaagse oefening van 1891 maar liefst 21 schepen mee

boven

Het Korps Torpedisten in Brielle, 'Ter Herinnering aan onze diensttijd, februari 1899'.

onder

Hellevoetsluis met op de voorgrond markt op 'Het Baantje' en op de achtergrond het rampschip De Buffel, ca. 1905, Streekarchief Voorne-Putten.

eiland als springplank zou kunnen dienen voor een aanval op Holland. Om een aanval vanuit zee af te slaan was daarom de *Stelling van de Monden van de Maas en het Haringvliet* aangelegd. Deze liep van de vesting Brielle naar de vesting Hellevoetsluis en volgde de Rijksweg. Het belangrijkste wapen dat in geval van nood zou worden ingezet, was water. Polders ten westen van de Rijksweg konden worden geïnundeerd. Op de plaatsen waar het water werd ingelaten, waren in 1883 en 1884 de forten Penserdijk en Noorddijk gebouwd.

Spiegelgevechten

Om de Stelling op de proef te stellen werden regelmatig grootschalige oefeningen gehouden. Deze gingen in de vorm van spiegelgevechten, waarbij volgens een script aanval en verdediging werden uitgevoerd. Het script was uiteraard slechts bekend bij de bevelvoerende officieren; de soldaten voerden de opdrachten uit en rukten op of trokken zich terug al naar gelang het bevel.

Scheidsrechters van beide partijen (aanvallers en verdedigers) hielden de score bij en bepaalden wie uiteindelijk als winnaar uit de strijd zou komen. Belangrijker was dat hierbij zwaktes in de Stelling werden blootgelegd.

Gecombineerde manoeuvres

De militaire oefeningen betroffen een gecombineerde manoeuvre van land- en zeemacht. De marine werd ingezet om een invasie uit te voeren; de landmacht om die in de kiem te smoren.

Met de wetenschap dat het land geïnundeerd dreigde te worden was het hoofddoel van de vijand om zo snel mogelijk de forten Noorddijk en Penserdijk in handen te krijgen. Daarmee zou de stelling grotendeels onschadelijk gemaakt zijn.

September 1891

Om het zo realistisch mogelijk te maken deden bij de meerdaagse oefening van 1891 (1-8 september) maar liefst 21 schepen mee: ramschepen, monitors, stoombarkassen, torpedoboten enz. die verdeeld waren in een vloot voor de aanvallende partij en één voor de verdedigers. Het bekende ramschip De Buffel hoorde overigens tot de aanvallende partij. Die partij slaagde erin om de kust te bereiken en een landing uit te voeren; zeven sloepen, met aan boord elk 26 mariniers, roeiden onder dekking van andere boten naar het strand. Daarop sprongen de mariniers in het water, stormden naar de duinen en plantten een vlag op een duintop. De verdedigers bleken te laat ter plaatse en werden overrompeld. Nadat de mariniers waren geland en hun doel hadden bereikt, werd een pauze ingelast. Na de rust – het moment voor de scheidsrechters om hun verslag te maken – werden de landsoldaten verdeeld over aanvallers en verdedigers. Zogenaamd was de vijand er in de tussentijd in geslaagd om meer mariniers aan land te zetten. Daarna ging de strijd verder.

Voor de verdediging waren ruim duizend soldaten overgekomen uit Den Haag, Bergen op Zoom, Roermond en elders: een bataljon grenadiers en jagers, een bataljon infanterie, één compagnie

vesting- en twee batterijen veldartillerie. Verder detachementen van het Korps Torpedisten uit Brielle, genietroepen en hospitaalsoldaten en ordonnansen-op-de-fiets. De verdedigers stelden geschut op bij de ingang van de haven en bij de Quack.

Toeschouwers

Voor toeschouwers was er veel te zien: de schepen die op zee slag leverden, de zoeklichten die 's nachts over zee en duinen schenen, de stukken geschut, paarden en de honderden soldaten.

Zij zagen het gevecht: hoe soldaten werden neergeschoten, weer opstonden en vervolgens een witte band om de arm deden ten teken dat zij buiten gevecht waren gesteld. De logica achter de gevechten ontging de doorsnee burger. Zeker omdat deze niet in een vaste volgorde werden uitgevoerd. Een gevecht om de vesting Brielle of het fort Noorddijk kon bijvoorbeeld al gevoerd worden voordat de vijand geland was, het ging immers om 'deelstudies'. Militaire paniek binnen de vesting werd niet begrepen omdat niemand wist dat er op dat moment (volgens het script) een beschieting of bombardement vanuit zee plaatsvond en verschillende gebouwen in brand waren geschoten.

De manschappen

Op vrijdagmiddag 28 augustus arriveerden met de stoomboten *Voorne en Putten* en *Maasnymph* twee batterijen van het -de regiment veldartillerie, overgekomen uit Roermond, in Brielle. Via de Langepoort marcheerden zij af naar Rockanje en Nieuw Helvoet. Daar kwamen rond dezelfde tijd via Hellevoetsluis twee compagnies Grenadiers aan. Bij het binnenmarcheren van Rockanje liep het dorp uit. De militairen grepen in het dorp hun kans om bij de bakkers in te slaan en hun waterfles te vullen. Omringd door de jeugd trokken zij de duinen in. Kwartiermakers hadden daar inmiddels de tenten in gereedheid gebracht; daar hoefde nog slechts stro op de grond gebracht te worden om een vorstelijk verblijf te maken.

De komst van zoveel, veelal dienstplichtige en dus jonge militairen zorgde voor het nodige vertier.

De plaatselijke horeca speelde hier op in door dagen van tevoren al reclame te maken voor een avond met café chantant. Uit alle hoeken van het eiland trokken bezoekers naar de duinen om een kijkje te nemen bij de militairen. Op zondag, wanneer de militairen rust hadden, waren overal groepjes burgers en militairen te zien. 'Des avonds was het in het dorp (Rockanje)', aldus het verslag in de krant, 'een spektakel van zingende en hossende paren als op een Rotterdamse kermis, maar tegen een uur of negen werd de rust hersteld'.

De afbeelding en de kunstenaar

Zoals gezegd vormt de aquarel een mooie aanvulling op de in de archieven aanwezige informatie. Er is veel op te zien, zoals de seinalpalen die we prominent zien afgebeeld. Deze palen waren speciaal voor de oefening op enkele duintoppen geplaatst. Zij dienden de communicatie met zowel de land- als de zeemacht en stonden ditmaal onder beheer van de marine. Dankzij de beschrijving van de locaties is het vrijwel zeker dat het hier het kampement achter de Rondewei betreft en de aquarel geschilderd is vanaf de Koepelberg. Dit kampement telde tachtig tenten en werd 1 september betrokken door infanteristen uit Bergen op Zoom en kanonniërs uit Breda. Gelet op de burgers die het kampement bezoeken zal het op een zondag geweest zijn, mogelijk 6 september.

Het werk is helaas niet gesigineerd zodat we niet weten wie de maker is. De verkoper hield het op J.C. Hoyne van Papendrecht, de bekende schilder van het militaire leven, maar die kans is klein. Hoyne is bekend vanwege zijn gedetailleerde weergave van uniformen en vooral paarden. In zijn weergave van het kampement zou hij waarschijnlijk naast een tent zijn gaan staan om de mannen goed in beeld te krijgen. Onze kunstenaar wilde juist een overzicht geven van het kampement; met enkele strepen zette hij de personen neer. Ze zijn zorgvuldig getekend, zelfs de knopen op de jaspanden van de officier en de bajonet op het geweer van de wachtpost zijn te zien, maar zij staan niet centraal. Het gaat om het totaalbeeld. Voor hem stond blijkbaar ook de informatie voorop.

foto boven

De leiding over de gecombineerde manoeuvre van 1891 was in handen van schout bij nacht Norman Macleod (1837-1934) commandant van de Stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet. Vlak vóór de oefening begon, werd bekend dat hij had bedankt voor de portefeuille van minister van Marine.